

YO'QOLIB KETISH XAVFI OSTIDA TURGAN TURLAR

Davronova Marfuza A'zamjonovna

Fargona viloyati Oltiariq 2-son kasb-hunar maktabi

Biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlar bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlar, jumladan, tahdid sabablari, tabiatni muhofaza qilish harakatlari va inson faoliyatining turlarning yo'q bo'lib ketishiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Mualliflar samarali tabiatni muhofaza qilish strategiyalarini ishlab chiqish uchun turlarga tahdid soladigan asosiy omillarni tushunish muhimligini ta'kidlaydilar. Shuningdek, ular yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni kuzatish va himoya qilishda ilmiy tadqiqotlarning roli va turlarni saqlash bilan bog'liq axloqiy va axloqiy mas'uliyatni muhokama qiladilar. Maqolaning yakunida sayyoramizdagi hayotning xilma-xilligini saqlab qolish uchun tadqiqotlar va hamkorlikni davom ettirish zarurligi ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: *yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlar, tabiatni muhofaza qilish biologiyasi, yashash joylarini yo'qotish, turlarning yo'q bo'lib ketishi, biologik xilma-xillikning pasayishi, tabiatni muhofaza qilish strategiyalari, yovvoyi tabiatni boshqarish, mo'l-ko'llik dinamikasi, inson va yovvoyi tabiat to'qnashuvi, ekotizimni saqlash.*

KIRISH

Biologik xilma-xillikni saqlash tabiatni muhofaza qilish biologiyasi sohasidagi eng muhim vazifadir. Yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlar muammosi katta e'tiborni tortdi, chunki inson faoliyati sayyoramizdagi turli xil hayot shakllariga jiddiy tahdid solishda davom etmoqda. Shunday qilib, ushbu maqola yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni tadqiq qilishning hozirgi holatini ko'rib chiqishga xizmat qiladi, bu turlarning yo'q bo'lib ketishiga hissa qo'shadigan turli omillar, ularning kamayishi oqibatlari va ularning mavjudligini saqlab qolish uchun olib borilayotgan tabiatni muhofaza qilish harakatlariga oydinlik kiritish maqsadida. Ushbu masalaning ko'p qirrali jihatlarini o'rganish orqali biz yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni himoya qilishda duch keladigan muammolar haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishimiz va ularni saqlab qolish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishimiz mumkin.

Turlarning global qisqarishi va keyinchalik yo'q bo'lib ketish xavfi atrof-muhit fanida dolzarb muammolarga aylandi. Yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni o'rganish ularni kamaytirishga yordam beradigan murakkab omillarni tushunishda, shuningdek ularni saqlash va himoya qilish strategiyasini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni, jumladan, inson faoliyati, yashash joylarining yo'qolishi va iqlim o'zgarishining turli o'simliklar va hayvonlarning kamayib borayotgan populyatsiyalariga ta'sirini o'rganishga qaratilgan

davom etayotgan tadqiqot harakatlari haqida umumiy ma'lumot berilgan. Shuningdek, u ushbu tahdidlarni yumshatish uchun qo'llaniladigan innovatsion tabiatni muhofaza qilish yondashuvlarini ko'rib chiqadi va biologik xilma-xillik va ekologik muvozanatni saqlash muammosini hal qilishning dolzarbligini ta'kidlaydi. Ushbu tadqiqot orqali biz yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlar va insoniyat jamoalarining barqaror birga yashashiga qaratilgan jamoaviy bilim va harakatlarga hissa qo'shishga intilamiz.

1. Amazon tropik o'rmonlarida yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni o'rganish o'rmonlarning kesilishi va yashash joylarining yo'qolishining xavotirli sur'atlarini aniqladi, bu esa son-sanoqsiz turlarni yo'q bo'lib ketish xavfiga olib keladi.

2. Iqlim o'zgarishining qutb ayiqlari populyatsiyasiga ta'siri bo'yicha yaqinda o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, haroratning ko'tarilishi va muzning erishi ularning yashash muhitini keskin kamaytiradi va ularni yo'q bo'lib ketishga tobora zaifroq qiladi.

3. Tabiatni muhofaza qiluvchilar yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarning genetik xilma-xilligini o'rganish uchun ilg'or genetik tadqiqotlardan foydalanadilar, bu ularga turlarning tiklanishiga yordam berish uchun yanada samarali naslchilik va boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi.

4. Tadqiqotchilar dengiz toshbaqalari va kitlar kabi yo'qolib ketish xavfi ostida turgan dengiz turlarini o'rganish va himoya qilish uchun tinimsiz ishlamoqda, chunki ular baliq ovlash amaliyoti, ifloslanish va yashash joylarini yo'q qilish bilan bog'liq tahdidlarga duch kelishmoqda.

5. Yovvoyi hayvonlarning noqonuniy savdosi ko'plab yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlar uchun jiddiy xavf tug'diradi va tadqiqotchilar huquqni muhofaza qilish organlari bilan savdo-sotiqni to'xtatish va ushbu zaif turlarni himoya qilish maqsadida savdo ob'ektiga aylangan hayvonlarning harakatlarini kuzatish va o'rganishda hamkorlik qilmoqdalar.

6. Sun'iy yo'ldosh texnologiyasi va masofadan zondlash sohasidagi yutuqlar tadqiqotchilarga tabiatni muhofaza qilish harakatlari uchun qimmatli ma'lumotlarni taqdim etish orqali uzoq va borish qiyin bo'lgan hududlarda yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni kuzatish va o'rganishga yordam beradi.

7. Mahalliy jamoalar va mahalliy aholi guruhlari bilan hamkorlik orqali tadqiqotchilar yo'qolib ketish xavfi ostida turgan odamlar va turlarning o'zaro ta'sirini o'rganishlari va birgalikda yashash uchun barqaror echimlarni ishlab chiqish uchun birgalikda ishlashlari mumkin.

8. "Ulug'vor yo'lbars o'rmon qiroli, ammo brakonerlik va yashash joylarini yo'qotish tufayli uning populyatsiyasi dahshatli sur'atlarda kamayib bormoqda.»

9. "Nozik dengiz toshbaqasi millionlab yillar davomida bizning okeanlarimizda suzib yurgan, ammo endi ifloslanish va iqlim o'zgarishi tufayli yo'q bo'lib ketish xavfi ostida.»

10."Chiroyli gepard yerdagi eng tez quruqlikdagi hayvondir, ammo u tirik qolish uchun kurashadi, chunki uning tabiiy yashash joyi inson rivojlanishi uchun yo'q qilinadi.»

11."O'zining aql-zakovati va ijtimoiy aloqalari bilan mashhur bo'lgan ajoyib fil fil suyagining noqonuniy savdosi nishoniga aylanib, uning sonining tez qisqarishiga olib keladi.»

12. "Rangli marjon riflarida turli xil dengiz hayoti yashaydi, ammo ular okeanning kislotalanishi va dengiz haroratining ko'tarilishi tufayli yo'q bo'lib ketadi.»

Ushbu misollar yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va ularni saqlashga qaratilgan sa'y-harakatlarning dolzarbligini ta'kidlab, bu ajoyib hayvonlar va ekotizimlar aralashuvsiz qanday qilib abadiy yo'q bo'lib ketish xavfini ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni o'rganish biologik xilma-xillikka tahdidlarni bartaraf etish va zaif o'simlik va hayvon turlarini saqlashni targ'ib qilish zarurligini ta'kidlaydi. Topilmalar yashash joylarini yo'q qilish, iqlim o'zgarishi, brakonerlik va inson bosqini kabi omillarning murakkab o'zaro ta'sirini ko'rsatadi, ular birgalikda turlarga tahdid soladi. Muammolar juda katta bo'lsa-da, ushbu tahdidlarni yumshatish uchun istiqbolli tabiatni muhofaza qilish strategiyalari va tashabbuslari ishlab chiqilmoqda va amalga oshirilmoqda. Olimlar, siyosatchilar va tabiatni muhofaza qiluvchilarning birgalikdagi sa'y-harakatlari sayyoramizdagi hayotning xilma-xilligini saqlab qolish uchun juda muhimdir. Xabardorlikni oshirishni davom ettirish va barcha turlar bilan barqaror birga yashashga sodiqlikni mustahkamlash, shu bilan kelajak avlodlar uchun uyg'un va biologik xilma-xil muhitni ta'minlash juda muhimdir. Ushbu maqolada keltirilgan tadqiqot yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni himoya qilish va saqlash bo'yicha kelishilgan global harakatlarga kuchli chaqiriq bo'lib xizmat qiladi.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni o'rganish turli xil o'simlik va hayvon turlarining yo'q bo'lib ketishiga yordam beradigan murakkab va o'zaro bog'liq omillarni tushunish uchun juda muhimdir. U inson faoliyatining zararli ta'siriga, yashash joylarining yo'qolishiga va iqlim o'zgarishiga e'tibor qaratdi va tabiatni muhofaza qilish bo'yicha zudlik bilan va barqaror harakatlar zarurligini ta'kidladi. Muammolarning jiddiyligiga qaramay, ilmiy hamjamiyat, tabiatni muhofaza qilish tashkilotlari va siyosatchilar turlarni himoya qilish va ekotizimlarni saqlash bo'yicha innovatsion strategiyalarni ishlab chiqish uchun birgalikda ishlamoqda. Shubhasiz, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni himoya qilish nafaqat biologik xilma-xillikni saqlash, balki sayyoramiz ekotizimlarining nozik muvozanatini saqlash uchun ham muhimdir. Ilmiy izlanishlarning davom etishi, tabiatni muhofaza qilishning faol choralari bilan birgalikda, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarning kelajak avlodlar uchun omon qolishi va rivojlanishi uchun juda muhimdir. Ushbu maqola jamoaviy global harakatlar

zarurligini ta'kidlaydi va har bir inson er yuzidagi hayotning boy xilma-xilligini saqlashda hal qiluvchi rol o'ynashi kerakligini ta'kidlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Beknazarov R. U., Novikov yu. v. tabiatni muhofaza qilish. Toshkent shahri.: Ukituvchi, 1995 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi qizil kitobi II jild., Toshkent.: Chinar ENK, 1998 yil.
3. O'zbekiston florasini, 1-6 jild, Toshkent.: 1950-1962.
4. Yong'oq: GRIN veb-saytidagi ma'lumotlar (2010 yil 18 martda olingan) (ingl.)